

תפקידיו החדשים של המפעיל

הרבה אנרגיה הושקעה בהסתרת המפעיל, ועכשיו כשהוא גלוי, אפשר לתעל אותה לדברים אחרים. רבות מהצגות הבובות הן הצגות קטנות של מפעיל אחד, או שניים לכל היותר. כדי לספק לקהל חוויה שלמה כדאי לעשות שימוש בכל מה שנמצא על הבמה, כולל המפעיל עצמו.

והבובנאים אמנם נענו לאתגר. הם מצאו (ועדיין מוצאים) דרכים חדשות, יצירתיות, להשתמש בנוכחות האנושית על הבמה. בשורות הבאות נבחן כמה מן האפשרויות.

נתחיל מהמקרה הפשוט ביותר שבו המפעיל אינו חורג כביכול מתפקידו המסורתיים: הוא מכניס ומוציא את הבובות, הוא נותן להן חיים. רק שבמקום להסתיר את עצמו הוא עושה זאת בגלוי. נשאל מה נשתנה, מה אפשר להרוויח מזה, ואחר כך נעבור בהדרגה לדוגמאות יותר מורכבות: המפעיל "משאיל" את אבריו לבובה

המפעיל כדמות בהצגה

המפעיל מוסיף רובד לסיפור, ואפילו משלים את הבובה והופך לחלק מן האישיות שלה. (ואם זה נשמע מסתורי, אל דאגה, עד לתחנה הבאה הכול יתברר!)

יוסף: ולבסוף נדבר על המפעיל המופעל על ידי הבובה.

רוני: מה פתאום, יוסף. על זה לא נדבר. אין דבר כזה!

יוסף: חכי ותראי.

המפעיל הגלוי – המקרה הפשוט

לפעמים המפעיל נמצא על הבמה אך אינו מבליט את עצמו. יש לו מעין הסכם עם הקהל: אתם יודעים שאני כאן, אבל אני ברקע, לא במרכז. המפעיל הזה יכול פשוט להביא את הדמויות ולהניח אותן על הבמה. הוא יכול להכניס ולהוציא

אביזרים או להחליף תפאורות. יש יופי מיוחד ביושר, בפשטות, יופי שקט וצנוע. אבל לנוכחות המפעיל יכול להיות גם ערך מוסף.

למשל? ההצגה איך בטעות של אלית ובר וקבוצת דדלוס מספרת על שלוש תגליות/המצאות אנושיות: גילוי האש, פיתוח הזכוכית המגדלת והמצאת הכדור הפורח. שלושת המגלים/ממציאים מיוצגים על ידי בובות, אבל גם על ידי המפעילות; ההצגה מתרחשת ב"מעבדה לסקרנות אנושית" והמפעילות הגלויות לבושות בחלוקים אפורים של "לבורנטיות" (עובדות מעבדה). הן מתבוננות בבובות ומפעילות אותן כאילו היו מושא למחקר. ההפעלה הגלויה נגזרת מתוכן ההצגה ותומכת בו.

"השאלת" איברים

לחשיפת המפעיל היתה השפעה גדולה על מבנה גופה של הבובה. פעם נדרשו חוטים ומקלות כדי להסתיר את ידיו של המפעיל ולהרחיק אותן מהבובה. ועכשיו כשהוא גלוי, הוא לא זקוק לתיווך. הוא יכול להתקרב לבובה ולהפעיל אותה בצורה ישירה. הוא יכול לאחוז בידה, והוא יכול להתקרב אפילו יותר ולהפוך לחלק ממנה: הוא יכול להשחיל את כף ידו לתוך שרוולה של הבובה, כלומר "להשאיל" לה את כף ידו.

היתרון הטכני ברור: כף ידו של המפעיל יכולה לבצע כל תנועה קשה ומסובכת. אבל זה לא היתרון היחיד של ההשאלה. המפגש בין החומריות האנושית של היד לחומריות הדוממת של הבובה יוצר ניגוד מעניין. בתולדות האמנות קוראים לחיבור כזה אֶסְמַפְלֵז' (צירוף של "חפצים" שונים ליצירת אמנות תלת-ממדית). גם הפער בין הגדלים, בין כף היד הענקית של המפעיל לגוף הקטן של הבובה, יכול להיות מעניין ומצחיק, ליצור אנטומיה חדשה.

בהצגה על שלושה דובים וזהבה אחת של רוחלה ברקמן דנגור, חולמת אמא דובה להיות זמרת ורקדנית. בזמן

גרטרוד

ההצגה הוותיקה של יעל ענבר ורויטל אריאלי **מופע העצמות של גרטרוד**, מוגדרת כ-4 קטעים לאדם, ולבובה העושה שימושים פירטיים באבריו". לגיבורת ההצגה, גרטרוד, יש ראש ופלג גוף עליון מספוג. היא צורחת כשהיא מגלה את חסרונו של החלק התחתון: "אני מרגישה חצויה," היא אומרת, ומתארת את הרגשתה אבל גם את המצב

לאשורו: היא **באמת** חצויה...

בהמשך מגלה גרטרוד את רגלה של המפעילה. היא מזעיקה את מעצבת ההצגה ומראה לה את הרגל. "מה זה החומר הזה?" היא מתעניינת תוך כדי מישוש. "עור אמיתי," עונה המעצבת. "חומר מעולה. הצבע מאוד יציב..." "יש פה עוד אחת!" קוראת

גרטרוד בשמחה.

"כן, זה סט," מאשרת המעצבת. ואז מוצאת גרטרוד כתם לידה על אחת הרגליים: "פגם! פגם!" היא צורחת. ובכל זאת היא מחליטה לקחת את שתיהן. היא מבקשת מן המעצבת לארוז לה אותן ואחר כך מתחרטת: "אני כבר אשאר איתן," היא אומרת בזמן שהרגליים מבצעות בלט קטן. "מצאתי את החצי השני שלי. עולם חדש נגלה. העולם התחתון..."

הפנטזיה מתארכת שמלתה האדומה של הדובה ומסתירה את רגליה העבות המכוסות פרווה, ובמקומן מבצבצות מן השמלה רגליה הארוכות של המפעילה. הרגליים החשופות, הנשיות, ה"מודבקות" לגוף הדובי, ממחישות את הפער המצחיק-עצוב בין הפנטזיה למציאות.

עד כה תיארונו השאלות פשוטות, שבהן שומרים האיברים על זהותם המקורית. הם רק מחליפים בעלות: כף ידו של המפעיל הופכת לכף ידה של הבובה. רגלה של המפעילה הופכת לרגלה של הבובה. אבל לא חייבים לשמור על המשכיות. אפשר גם "להוציא איברים מהקשרם".

זוכרים את בובת כף היד שיצרנו בתחנה הקודמת? אפשר ליצור עוד בובות רבות מידי החשופות של המפעיל: אפשר להשתמש ביד אחת או בשתיים, להפוך את האצבעות לרגליים או לכנפיים, להרכיב את הראש על אצבע אחרת, לחבר אותו לגב היד או לפרק כף היד. ואפשר להתפרע אפילו יותר...

במופע אחת עשרה תמונות נעות מחיי חוה בגן עדן של מרית בן ישראל, מצוירת דמותה של חוה על פניה של המפעילה. מספרת מרית: "תמיד אהבתי לעשות פרצופים מול הראי, ויום אחד גיליתי שיש לי אישה קטנה על הפרצוף. רבים מן האיברים שלה כבר היו 'מסומנים' ונותר לי רק להשלים את הצויר: האף הבולט שלי היה החזה הגדול שלה, החריצים המעוגלים שיורדים מן האף אל קצות הפה היו הירכיים המעוגלות שלה, הגבה שלי היתה צמתה המתנפנת. אני רק הדגשתי את הקווים בעפרון איפור והוספתי את הפרטים החסרים: רגליים, זרועות ופנים קטנטנות בפרופיל. ברגע שהתחלתי לעשות פרצופים קמה הדמות הקטנה לחיים. היא קפצה וענטה. היא עשתה לעצמה חגורה משיני חיות... (ככה זה נראה כשנשכתי את שפתי!) בזמן המופע השתמשתי גם בכמה אביזרים בגודל טבעי: כדי להמחיש את הרוח הנושבת בגן עדן נפנפתי על פני במניפה, ותוך כדי כך נענעתי את הגבה שלי כך שצמתה של הדמות הקטנה "התפתלה" ברוח. אחרי שחווה אכלה מן התפוח וגילתה שהיא עירומה, ענדתי על קצה אצבעי עלה תאנה זעיר, הצמדתי אותה לפה שלי ולחשתי ששש... ובינתיים כיסה העלה את מה שהוא צריך לכסות! המופע כולו היה מעין משחק בין הפעולות של חוה הגדולה (אני) לפעולות של חוה הקטנה המצוירת על פרצופי."

בואו ננסה

ועכשיו אתם מוזמנים לערוך מחקר קטן משלכם: התבוננו בגופכם ונסו לדמיין אילו איברים אפשר להשאיל לאיזו בובה. למה הם יכולים להפוך. אתם יכולים לקחת ראש קטן של בובה ולנסות להצמיד אותו לחלקים שונים של גופכם: לכתף, למרפק, לברך, לכף הרגל, לבטן, לגב... ולראות אילו יצורים מוזרים נוצרים תוך כדי כך. נסו להניע אותם. האם הם קמים לחיים?

ג'פטו כדמות בהצגה...

"אך נכנס הביתה, מיד נטל ג'פטו את כלי העבודה ופתח במלאכת הגילוף ועשיית ליצן העץ. 'מה שם אקרא לו?' שאל בלבו. 'רוצה אני לקרוא לו פינוקיו. השם הזה יביא לו מזל...' אך מצא שם לליצן העץ שלו, התחיל ג'פטו לעבוד במרץ ומיד עשה לו שיער, אחר כך מצח, ואחר כך עיניים. אבל משנעשו העיניים, שערו בנפשכם את פליאתו משנוכח לדעת כי העיניים נעות ומבטן מופנה אליו וננעץ בו. כשראה ג'פטו ששתי עיני העץ האלה לוטשות בו את מבטן, כמעט שפגע הדבר ברגשותיו, והוא אמר בקול שנשמעה בו נימה של עלבון: 'עיני עץ רעות, מדוע אתן מתבוננות בי?' איש לא ענה. ואז, לאחר העיניים, עשה ג'פטו את האף, אך האף, משאך הסתיימה עשייתו, התחיל לצמוח: הוא צמח וצמח עד שנעשה תוך דקות ספורות אף ארוך שאין לו קץ. ג'פטו המסכן התייגע לקצצו, אך ככל שקיצץ וקיצר הלך אותו אף מחוצץ והתארך. לאחר האף עשה ג'פטו את הפה. עוד לא הסתיימה מלאכת עשיית הפה וכבר התחיל לצחוק וללעוג לו. 'חדל לצחוק!' אמר ג'פטו בקול נפגע, אך דבריו נפלו על אוזניים ערלות. 'חדל לצחוק, אני אומר לך!' צעק בקול מאיים. הפה חדל לצחוק. אז הוציא את הלשון כולה וחרץ אותה לעומתו..."

(מתוך: הרפתקאותיו של פינוקיו, תרגמה מרים שוסטרמן פדובאן, הוצאת זמורה ביתן)

בעקבות ינשופים מאת סיון לפר וענבל יומטוביאן

המפעיל כדמות בהצגה

כיוון שהמפעיל כבר נמצא על הבמה, אולי אפשר להפוך אותו לדמות בהצגה? רעיון מצוי, בתנאי שנבחר בתבונה; הדבר דומה במקצת לליהוק, תהליך בחירת השחקנים בסרט קולנוע. הדמות צריכה להתאים להופעתו החיצונית ולכישוריו של המפעיל.

אם הבובות קטנות, יוכל המפעיל לגלם דמות גדולה: הורה, או אפילו ענק. כלומר דמויות ש"מטפלות" בבובות או שולטות בן. בהצגה גוליבר - המסע לליליפוט של עמית דרורי מגלם השחקן ג'ק שוילי את גוליבר, והגמדים הם בובות.

לפעמים הדמות אינה גדולה באופן פיזי, אלא רק חשובה מאוד, כלומר גדולה באופן סמלי. בהצגה הזמיר של עלינא אשבל גילמה המפעילה את הקיסר האדיר בהשוואה לנתינים הזעירים שגולמו על ידי בובות. בהצגת החוצות אלביס אקסטרה לארג' (מאת אדם יאן יכין בשיתוף עם ג'ק שוילי ואלמר שרף), התהפכו היוצרות: הזמר המפורסם אלביס פרסלי היה בובת ענק שהופעלה על ידי שלושה אנשים. יחסי הגודל האלה ביטאו את "עליונותו" של הכוכב על שלושת המפעילים, בני-התמותה הרגילים.

